מעלת הצניעות

כב. (כח, א) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים – הֲלָכָה: בִּזְכוּת כַּמָּה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם? שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אבִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת שְׁמוֹתָן, שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, וְלֹא גִּלּוּ מִסְטוֹרִין שֶׁלָּהֶם, שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לָהֶם: (שמות ג, כב) 'וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וְגוֹ' כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב', וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֻפְקָד אֶצְלָם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא גִּלָּה אֶחָד מֵהֶם לַמִּצְרִיִּים, וְלֹא נִפְרְצוּ בַּעֲרָיוֹת, שֶׁכֵּן כְּתִיב: (שיר ד, יב) 'גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה', אֵלּוּ הַזְּכָרִים, (שם שם, שם) 'גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם', אֵלּוּ הַבְּתוּלוֹת, תֵּדַע לָךְ, שֶׁהֲרֵי אַחַת הָיְתָה וּפִרְסְמָהּ הַכָּתוּב – (ויקרא כד, י) 'וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית'. וְכָל אוֹתָן שָׁנִים לֹא סָרְחוּ בַּמִּדְבָּר עַד שֶׁבָּאוּ לַשִּׁטִּים, לְכָךְ כְּתִיב: 'וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת'. 'שִׁטִּים', שֶׁעָשׂוּ שְׁטוּת – (משלי ו, לב) 'נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב'. בוַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת' –

מדרש רבה, במדבר

מאי תיקון גדול אמר רבי אלעזר כאותה ששנינו *חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה תנו רבנן *בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה היכי עביד הכי והכתיב °הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אמר רב *)קרא אשכחו ודרוש וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד אמרו והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעוסקין בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה

גמרא מסכת סוכה נא ע״ב נב ע״א

: חלקה היתה · העזרת נשים בראשונה ולא היו זיזין יוצאין מן הכתלים : והקיפוה גזוזטרא · נתנו זיזין בכתלים בולטין מן הכותל סביב סביב וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות לוחין שקורין בלנ"ק כדי שיהו נשים עומדות שם בשמחת בית השואבה ורואות וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה : מבפנים · בעזרת נשים : מבחוץ · ברחבה של הר הבית ובחיל : היכי עביד הכי · שהוסיפו ושינו בנין על בנין שלמה: והכתיב · גבי דוד המלך כשצוה את שלמה על מדת הבית ובנינו : הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל · כל מלאכת התבנית שהודיעו הקב"ה ע"י גד החוזה ונתן הנביא : קרא אשכחו · שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל שלא יבאו לידי קלקול :
וספדה הארץ · בנבואת זכריה ומתנבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג וכתיב משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד אלמא בשעת הספד צריך להבדיל אנשים מנשים : שעוסקין בהספד · באותה שעה והמצטער אינו מיקל ראשו מהר ועוד שאין יצר הרע שולט כדקאמר קרא והסירותי את לב האבן ולקמן אמר שהקב"ה שוחטו · אמרה תורה כו' :

רש״י שם

כתובה כ׳, סימן כב׳

א"ר יוחנן משום ר' בנאה בכל שתפין מעכבין זה את זה חוץ מן הכביסה שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על הכביסה °ועוצם עיניו מראות ברע א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא אי דליכא דרכא אחריתא אנוס הוא לעולם דליכא דרכא אחריתא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה בעא מיניה ר' יוחנן מרבי בנאה חלוק של ת"ח כיצד °כל שאין בשרו נראה מתחתיו טלית של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח

... יְצֹאת מִיכַל לִקְרָאתוֹ וּבִזַּתְהוּ עַל שֶׁבִּזָּה עַצְמוֹ לִכְבוֹד הָאָרוֹן לְעֵינֵי הַנָּשִׁים. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: (ש"ב שם, כ) 'וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים'. לֹא הִנִּיחַתּוּ לִכָּנֵס לְתוֹךְ הַבַּיִת אֶלָּא יָצְאת לַחוּץ וְהָיְתָה מְקַפַּחְתּוֹ בִּדְבָרִים – 'וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו'. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד שֶׁהָיָה הוֹפֵךְ אִסְפֶּרָיִם וּמְשׁוֹרֵר, שֶׁכֵּן הִיא אוֹמֶרֶת לוֹ: 'אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם'. הִתְחִילָה עוֹשָׂה מְרִיבָה כְּנֶגְדּוֹ. מְבַקֶּשֶׁת לֶאֱכֹל פָּנָיו. אָמְרָה לוֹ: אִם רָאִיתָ כְּבוֹדְךָ! 'מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל'! עַכְשָׁו הוֹדַעְתָּ שֶׁאַתָּה מֶלֶךְ! 'אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם' – הָלֵי בִּצְנִיעוּת, אֶלָּא 'לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו'? וְאֵלּוּ הֵן נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא קוֹרְאָה אוֹתָן אֲמָהוֹת. יכְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים' – אָמַר ר' אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: הָרֵיק שֶׁבָּרֵיקִים, זֶה אַרְכִּיסְטֵס, שֶׁאֵין רֵיקָם הֵימֶנּוּ מִכָּל מִצְוָה, כָּךְ הָיָה דָּוִד מְרַקֵּד לִפְנֵי הָאָרוֹן. יאאָמְרָה לוֹ: הַיּוֹם נִגְלָה כְּבוֹדוֹ שֶׁל בֵּית אַבָּא. בּוֹא וּרְאֵה מַה בֵּינְךָ לְבֵין בֵּית אַבָּא – כָּל בֵּית אָבִי הָיוּ צְנוּעִים וּקְדוֹשִׁים. אָמְרוּ עָלָיו עַל בֵּית שָׁאוּל, שֶׁלֹּא נִרְאָה מֵהֶם לֹא עָקֵב וְלֹא גּוּדָל מִימֵיהֶם. הֲדָא הוּא דִכְתִיב: (ש"א כד, ג) 'וַיָּבֹא אֶל גִּדְרוֹת הַצֹּאן עַל הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו' – יִמַּהוּ: 'וַיָּבֹא אֶל גִּדְרוֹת הַצֹּאן'? ר' אָבִין בְּשֵׁם ר' אֶלְעָזָר: נִכְנַס לוֹ לְדִיר הַצֹּאן גָּדֵר לְפָנִים מִגָּדֵר. 'וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו' – עָשָׂה עַצְמוֹ כְּסֻכָּה עָטוּף פַּעֲלְיוֹנִים וְיָשַׁב לְבֵית הַכִּסֵּא. וַהֲוָה חָמֵי לֵהּ מְשַׁלְשֵׁל צִיבְחָד וּמְסַלֵּק צִיבְחָד, מְשַׁלְשֵׁל צִיבְחָד וּמְסַלֵּק צִיבְחָד. אָמַר דָּוִיד: לֵית אֲרִיךְ מָגַע בְּהָא גּוּפָא צְנִיעָא. הֲדָא הוּא דִכְתִיב, דַּהֲוָה אָמַר לֵהּ: (שם שם, י) 'הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר נְתָנְךָ ה' הַיּוֹם בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ'. 'וָאָחֹס עָלֶיךָ' אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא 'וַתָּחָס עָלֶיךָ' – צְנִיעוּתְךָ חָסָה עָלֶיךָ. וְכָךְ אָמְרָה לוֹ מִיכַל: שֶׁל בֵּית אַבָּא הָיוּ צְנוּעִין כָּל כָּךְ, וְאַתְּ עוֹמֵד וּמְגַלֶּה לְבוּשְׁךָ כְּאַחַד הָרֵיקִים!...

מדרש רבה פרשה ד׳, כ׳

אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן. בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וכיצד היו עושין ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו.

רמב״ם הלכות לולב פרק ח׳

רנז. ומאי צניעותא כו' תנא גדר לפנים מגדר ומערה לפנים ממערה, להסך, אר"א שסכך עצמו כסוכה.
הצניעות ראויה לאדם משני צדדים, מצד יחוסו אל החברה האנושית, שהצניעות היא אחת מיסודי בנין אושר הקיבוץ ובכחונו. והשנית מצד עצמו, מעצם מעלת נפשו האלהית. ע"כ בערך הצניעות התברותית היא ההרחקה היתירה המקומית והצנעתה. והצניעות העצמית היא מחייבת הסיכוך והכיסוי גם בחדרי חדרים. כי "מלא כל הארץ כבודו"[1], וכבוד ד' מלא גם בכל משכיות נפשו של אדם, "נר ד' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן"[2], ולעולם יראה אדם כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו.

עין איה 353

ג. ואמר להרגך ותחס עליך, ואמר, ואמרתי מבע"ל, ותחס, וחסתי מבע"ל, אר"א, א"ל דוד לשאול, מה"ת מותר להורגך כו' אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך. משפטי התורה בענינים שבין אדם לחבירו, יעמידו תמיד את ערך המשפט רק לפי היחש שיש בין שני הנדונים מצד אותו הענין בעצמו בלבד, ואין לערב ערך הנושאים בענינים אחרים. ואם יתחייב איש מיתה בידי אדם על כל חטא, לא יתכן לזכותו בשביל ערכו הכללי. אמנם ההערה על שורת הדין מצד החסידות ועת לעשות לד', תתן לפעמים הרשות להשקיף לא רק על נקודת היחש שבין הנדונים לבד, כ"א על כלל הענינים, על ערכו של הנידון בכלל החברה האנושית. ע"כ בהיות מדת הצניעות אבן פנה לכמה מדות טובות שמהן תגיע רק טוב לכלל העם. ע"כ אין ספק שמצד החשבון הכללי של המדה המפוארה הזאת, כשהיא מופשטת לעצמה, תכריע את כף הזכות. והתועלת היוצאת לכלל האנושיות מלימוד והטבעת מדת הצניעות, תעלה בערכה על ההפסד של העברת שורת הדין הפרטית. ע"כ ביחש אמירתו של דוד בתור פרטי, יחוסו ומדת רגשותיו, לא הי' אפשר להיות גומר שלא להרגו. אמנם מדת הצניעות לעצמה, ע"פ חשבונה המופשט, כמה טובות מוסריות שמביאות לרב טוב יוצאות ממנה, היא הסה עליו, למען הוציא את המדה היקרה הזאת אל הפועל בכלל העם, אותה ואת תולדותיה היקרות עד אין ערוך.

עין איה לברכות ח״ב עמ׳ 353

ובפרק הרואה (ברכות ס"ב, ב') ואמר להרגך ותחס עליך ואמר ואמרתי מב"ל ותחס וחסתי מב"ל אמר ר"א אמר לו דוד לשאול מן התורה היה מותר להרגך מאי טעמא רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיה בך היא חסה עליך ומאי צניעות היתה בו בשאול דכתיב ויבא אל גדרות הצאן אל הדרך ושם מערה תנא גדר לפנים מגדר ומערה לפנים ממערה, להסך אמר ר"א מלמד שסיכך עצמו כסוכה. התבאר לך הדברים אשר אמרנו כי מה ענין הצניעות שהיה חסה עליו שלא להרגו, אבל הדברים כי הצניעות מפני שהוא צניעות ראוי אליו הסתירה ביותר וכמו שמפורש אח"כ, כי כאשר היה בא לעשות צרכיו היה נכנס מערה לפנים ממערה וגדר לפנים מגדר להסתיר עצמו להיות צנוע מבני אדם, וכמו שהוא היה עושה דבריו בצניעות מערה לפנים ממערה, לכך כאשר בא אדם לשלוט בו היה נסתר וצנוע ממנו עד שלא היה יכול לשלוט בו. ודבר זה נודע מענין הצניעות שכל ענינו הסתר ואינו נגלה בחוץ רק כל מעשיו בהסתר ובצניעות ולפיכך היה נסתר גם כן בשמירה עד שלא היו שולטין בו. ודבר זה מבואר :

נתיב הצניעות

ובמסכת מגילה (י"ג, ב') אמר רב חמא מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר כי מטא ההוא יומא ועאיל ליה ללאה אמרה רחל השתא מכספא אחתאי מיד אותן סימנין שנתן יעקב לרחל מסרתן רחל ללאה והיינו דכתיב ויהי בבוקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לא הוה ידע לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול ומאי צניעותא דשאול דכתיב ויאמר שאול אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתונות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל ולפיכך זכה ויצאה ממנו אסתר ואסתר מאי היא דכתיב אין אסתר מגדת מולדתא ואת עמה. דע כי ראויה היתה רחל לצניעות מפני כי רחל היתה הקטנה והיא יצאה אחרונה אל הגלוי שהרי נולדה באחרונה, וכל אשר יוצא אחרונה אל הגלוי הוא דבר צניעות כי הוא נסתר ביותר וזהו הצניעות. וכן תמצא בבנות לוט בצעירה שקראת בן עמי וזה דרך צניעות, לא כמו הבכירה שקראה מואב ופרסמה הדבר וזהו בלתי צניעות, ומזה תבין כי הצעירה מוכנת לצניעות כי היא יצאה אחרונה אל הגלוי להיות נמצא בעולם ולכך זרעה פנימית בצניעות. ולא תמצא בכל המדות שהדומה יוליד הדומה כמו שתמצא אצל הצניעות שהצנוע מוליד צנוע, ודבר זה כי הזרע נמשך ממקום צנוע פנימי, ולפיכך כאשר האב או האם יש בו צניעות נמשך הזרע ממקום צנוע נסתר לגמרי, ולכך אמר בשכר צניעות של רחל יצא שאול שהיה צנוע ובשכר צניעות של שאול יצאה אסתר שהיתה צנועה :

נתיב הצניעות

ג. ת"ר המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו קבל תורה מסיני כמרע"ה דכתיב ביה מימינו אש דת למו, לא ינקה מדינה של גיהינם, כו'. הרבה היו טועים לחשוב שההנהגות המוסריות של הצניעות וגדריהן, הם נחוצים רק לחסרי ההשלמה השכלית. אבל מי שגבר בשכלו למעלה עליונה, אינו צריך עוד לגדרים של מוסר ושל צניעות. למדונו חז"ל, שירדו לסוף דעת האדם וחלישותו, שלא מבעי רוב האנשים שהשכלותיהם מעורבות בדמיונות, שהם ודאי עלולים לפול ברשת של חטאים גדולים בפרץ גדרי הצניעות, שהדמיון שהם לא ניקו ממנו הם מחולל ג"כ את יצרי כל חטא ופשע, ויוכל לעשות את העולם כולו כמשור, בפרץ גדר המוסר מפני התאוה הסוררה. אמנם גם אותם היחידים שבחכמי לב, השרידים שאין בהשכלתם עירוב דמיון כל שהוא, גם המה עלולים הם להשחת במוסרם, בעת ירידת ושבירת הגדרים המוסריים. נבואתו של משרע"ה היא מובדלת מנבואת כל הנביאים בזה שהיא לא צרפה אליה את כח המדמה במאומה, הדוגמא לזה בחיים הפרטיים, אפילו החומריים, היא השקט הנמצא במצב המשפחה, העונג, האימון, האהבה, השלום ונחת הרוח, הנמשך מהיחש הבטוח של כל איש לאשת בריתו, שמזה תוצאות לאהבתו לבניו, וההשפעות הטובות שיוצאות מזה על כל מרחב החיים הכלליים והפרטיים הלא אין להן ספורות.

עין איה ברכות ח״א עמ׳ 335